

Замість передмови, або Вказівки до експериментальних робіт

Тема. Опис експериментальних робіт, передбачених чинною програмою.

Мета: навчитися вибирати обладнання, визначати мету і об'єкт спостереження, проводити вимірювання, опрацювати та інтерпретувати результати експерименту, набути первинних навичок планування експерименту.

Обладнання: стандартне шкільне.

Підготовка до експериментальної роботи

Кожну роботу починайте з виконання завдань, які містяться у внутрішньому зошиті-додатку, та обов'язково користуйтеся інтернет-підтримкою. Завдання, інтерактивні моделі та відеоролики експериментів дозволять повторити необхідний теоретичний матеріал і підготуватися до виконання роботи самостійно. Необхідною умовою підготовки до роботи є розв'язування запропонованих задач.

Виконання роботи

Переходьте до виконання роботи тільки після того, як усвідомите сутність запропонованого методу вимірювання. Під час проведення експерименту суворо дотримуйтеся інструкції з безпеки.

Особливу увагу зверніть на коментарі авторів. Вони супроводжують завдання, у яких учні найчастіше припускаються помилок.

Опрацювання результатів

У шкільному експерименті отримати високу точність результатів дуже складно, тому в роботах визначаються похибки вимірювань не стільки для їх точного врахування, скільки для ознайомлення з різними методами оцінювання похибок.

Аналіз результатів

Завжди аналізуйте хід експерименту і його результати. Формулюючи висновок, намагайтеся наводити відповіді на всі запитання; обов'язково зазначайте чинники, які найбільше впливають на точність отриманих результатів.

Пам'ятайте: навіть якщо ви одержали неправильний результат, ви можете розрахувати на доволі високу оцінку, якщо зумієте пояснити причини, що його зумовили.

Компетентнісно орієнтоване завдання

Не слід думати, що завдання рубрики «Виявіть свою компетентність» розраховано тільки на відмінників. З такими завданнями добре справляються багато учнів незалежно від рівня навчальних досягнень. Тому завжди намагайтеся їх виконати.

Експериментуємо за власним планом

Якщо ви не звикли зупинятися на досягнутому і вважаєте, що добре опанували тему, спробуйте виконати роботу схожої тематики вже без сторонньої допомоги. Завдання до цих робіт ви знайдете у відповідній рубриці інтернет-підтримки.

Успіхів і натхнення!

Інструкція з безпеки для учнів під час проведення експериментальних робіт у кабінеті фізики

1. Загальне положення

Інструкція з безпеки поширюється на всіх учасників освітнього процесу під час виконання експериментальних робіт.

2. Вимоги безпеки перед початком роботи

- 2.1. Чітко з'ясуйте порядок і правила безпечного проведення дослідів.
- 2.2. Звільніть робоче місце від усіх не потрібних для роботи предметів і матеріалів.
- 2.3. Перевірте наявність і надійність з'єднувальних проводів, приладів та інших предметів, необхідних для виконання завдання.
- 2.4. Починайте виконувати завдання тільки з дозволу вчителя.
- 2.5. Виконуйте тільки ту роботу, що передбачена завданням або доручена чи дозволена вчителем.

3. Вимоги безпеки в екстремальних ситуаціях

- 3.1. У разі травмування (поранення, опіки тощо) або при нездужанні негайно повідомте вчителя.
- 3.2. У разі виникнення непередбачуваного загоряння, пожежі тощо терміново повідомте про це вчителя.

4. Вимоги безпеки під час виконання роботи

- 4.1. Будьте уважні й дисципліновані, точно виконуйте вказівки вчителя.
- 4.2. Розміщуйте прилади, матеріали, обладнання на своєму робочому місці так, щоб запобігти їх падінню або перекиданню.
- 4.3. Працюючи з приладами зі скла (мензурками, термометрами, склянками тощо), будьте обережні. Щоб запобігти падінню скляних посудин під час проведення дослідів, обережно закріплюйте їх у лапці штатива або розташовуйте на спеціальній підставці; термометр одразу після проведення вимірювань кладіть у футляр.

- 4.4. Забороняється користуватися лабораторним посудом із відколотими краями та за наявності тріщин.
- 4.5. Якщо скляна посудина або прилад (термометр, дзеркало, лінза) розбилися, не торкайтесь осколків незахищеними руками, користуйтеся совком і щіткою.
- 4.6. Не розташовуйте легкозаймисті рідини поблизу нагрівальних пристроїв.
- 4.7. Якщо випадково розлилася вода або інша рідина, обережно промокніть її паперовою серветкою.
- 4.8. Під час проведення дослідів не допускайте граничних навантажень вимірювальних приладів.
- 4.9. Стежте за справністю всіх кріплень у приладах і пристроях. Не торкайтесь обертових частин машин і не нахилийтесь над ними.
- 4.10. Збираючи експериментальні установки, користуйтеся інструментом із заізовльованими ручками та провідниками з клемми й запобіжними чохлами з міцною ізоляцією і без видимих пошкоджень.
- 4.11. Складаючи електричне коло, уникайте перетину проводів.
- 4.12. Джерело струму в електричне коло вмикайте в останню чергу. Складене коло вмикайте тільки після перевірки і з дозволу вчителя. Наявність напруги в колі можна перевіряти тільки приладами або покажчиками напруги.
- 4.13. Не торкайтесь елементів кола, які не мають ізоляції та перебувають під напругою. Не виконуйте повторно з'єднань у колах і не замінюйте запобіжники до вимикання джерела електроживлення.
- 4.14. Для приєднання споживачів до мережі користуйтеся штепсельними з'єднаннями.
- 4.15. Виявивши несправність в електричних пристроях, що перебувають під напругою, негайно вимкніть джерело електроживлення і повідомте про несправність учителя.

5. Вимоги безпеки після закінчення роботи

- 5.1. Прибирання робочих місць після закінчення роботи виконуйте з дозволу вчителя.
- 5.2. Після закінчення роботи вимкніть джерело електроживлення, а потім розберіть електричне коло.
- 5.3. Не залишайте робоче місце без дозволу вчителя.

Експериментальна робота № 1

Тема. Дослідження прямолінійного рівноприскореного руху, вимірювання прискорення руху тіла.

Мета: дослідивши прямолінійний рівноприскорений рух кульки, що скочується похилим жолобом, виміряти прискорення руху кульки.

Обладнання: металевий або дерев'яний жолоб, кулька, штатив із муфтою та лапкою, вимірювальна стрічка, секундомір, металевий циліндр або будь-який інший предмет для зупинення руху кульки по жолобу.

Опис установки та методу вимірювання

У роботі пропонується виміряти прискорення руху кульки, що скочується похилим жолобом. Кулька рухається прямолінійно рівноприскорено, швидкість її руху збільшується, тому переміщення кульки можна розрахувати за формулою $s = v_0 t + \frac{at^2}{2}$. Якщо початкова швидкість руху кульки дорівнює нулю ($v_0 = 0$), то $s = \frac{at^2}{2}$. Звідси $a = \frac{2s}{t^2}$.

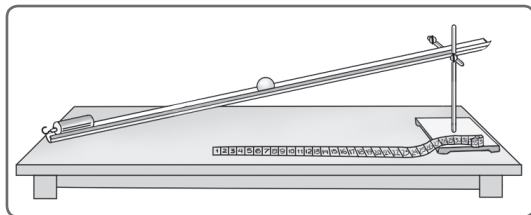
Вимірявши вимірювальною стрічкою переміщення s кульки, а секундоміром — час t її руху, визначають прискорення, з яким рухається кулька.

Хід роботи

Підготовка до експерименту

1. Ознайомтеся з інструкцією з безпеки (с. 2–3). Особливу увагу зверніть на п. 4.1, 4.2 інструкції.
2. Закріпіть жолоб у лапці штатива. Регулюючи положення лапки, розташуйте жолоб під невеликим кутом до поверхні стола (див. рисунок).

Як ви вважаєте, чому пропонується проводити дослід саме за такої умови? Перевірте своє припущення експериментально.

_____

_____

_____

3. У нижній частині жолоба розташуйте металевий циліндр. У верхній частині зробіть позначку, від якої почне рухатися кулька після того, як ви відпустите її, дозволивши вільно котитися похилим жолобом.

Експеримент

Результати вимірювань одразу заносьте до таблиці.

1. Виміряйте відстань s від позначки до циліндра (ця відстань дорівнює модулю переміщення кульки за весь час руху по жолобу).
2. Розташуйте кульку навпроти позначки. Відпустивши кульку, виміряйте час t_1 , за який кулька скочується з жолоба (час між моментом початку руху кульки й моментом її удару об металевий циліндр).
3. Не змінюючи нахилу жолоба й початкового положення кульки, повторіть дослід ще чотири рази, щоразу вимірюючи час руху кульки.

Номер дослі- ду	Час руху кульки		Пере- міщення кульки s , м	Приско- рення руху кульки $a_{\text{сер}}$, м/с ²	Похибка вимірювання прискорення		Результат вимірювання $a = a_{\text{сер}} \pm \Delta a$, м/с ²
	t , с	$t_{\text{сер}}$, с			відносна ε_a , %	абсолютна Δa , м/с ²	
1							
2							
3							
4							
5							

Опрацювання результатів експерименту

Результати обчислень одразу заносьте до таблиці.

1. Обчисліть середній час руху кульки:

$$t_{\text{сер}} = \frac{t_1 + t_2 + t_3 + t_4 + t_5}{5} = \underline{\hspace{10cm}}$$

2. Обчисліть середнє значення модуля прискорення руху кульки:

$$a_{\text{сер}} = \frac{2s}{t_{\text{сер}}^2} = \underline{\hspace{10cm}}$$

3. Оцініть абсолютну та відносну похибки вимірювання модуля прискорення (див. додаток, с. 45–46).